

Gníomhaíocht

Scaip an meangadh gáire

Léigh tú ar leathanach 2 gur minic a dhéanann báibíní meangadh gáire má dhéanann duine éigin meangadh leo. An iad na báibíní amháin a fhreagraíonn meangadh le meangadh? An ndéanann an gnáthduine an rud céanna? Bain triail as an ngníomhaíocht seo go bhfeicfidh tú!

BUNÁBHAIR:

- Meangadh gáire
- Páipéar agus peann luaidhe

TREORACHA:

1. Roghnaigh deichniúr daltaí ar scoil – déanfaidh tú meangadh gáire le gach duine acu inniu. Ná hiniis dóibh faoin tionscnamh!
2. Scriobh ainmneacha na ndaltaí ar liosta.
3. **Tuar** cé mhéad acu a dhéanfaidh meangadh ar ais leat.
4. Nuair a fheiceann tú duine de na daltaí seo, déan meangadh deas leo agus féach an ndéanfaidh siad ceann ar ais leat.
5. **Taifead** cad a tharlaíonn.
6. An ndearna gach duine meangadh ar ais leat? Pléigh cad a fuair tú amach.

DÚSHLÁN BREISE:

An féidir leat meangadh a chur ar aghaidh do chairde d'aon ghnó (on purpose)? Nil cead agat labhairt leo, ná baint díobh (touch). Nil cead agat ach meangadh a dhéanamh leo. Tog do sheal (take turns) agus feicfidh tú go bhfuil sé an-deacair gan meangadh a dhéanamh ar ais.

Fíricí Fóna

• Déanann na daoine i ngach aon tír meangadh gáire chun 'Dia dhuit' a rá. Anois tá a fhios agat conas 'Dia dhuit' a rá i ngach aon teanga!

• Nuair a bhíonn brón orainn, caoinimid deora ina mbíonn uisce, salann agus ceimicí speisialta ón gcorp. Braithimid níos fearr tar éis dúinn na ceimicí sin a scaoileadh amach as an gcorp.

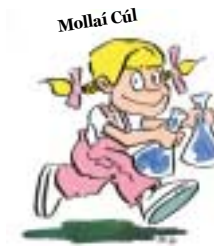
• Cé go ndéanann tú gáire má chuireann duine eile dinglis (tickle) ionat, ní féidir é seo a dhéanamh duit féin. Bain triail as!

• Deir eolaithe go gcabtraíonn gáire le sláinte do chroí.

• Tá sé an-deacair gan comharthaíocht choirp a úsáid. An chéad uair eile go bhfeiceann tú duine ag labhairt ar fhón, féach orthu – beidh siad ag bogadh a lámh anseo is ansiúd nuair a bhíonn siad ag caint. Déanann siad é seo cé nach féidir leis an duine eile ar an bhfón iad a fheiceáil.

• Déanann an gnáthduine gáire 17 n-uair sa lá.

• Má fheiceann tú rud éigin greannmhar, tá sé tríocho uair níos dóicí (more likely) go ndéanfaidh tú gáire má tá daoine eile in éineacht leat ná má tá tú i d'aonar.

Buaiteoir 2005 - Gradam Domhanda an Léitheora Óig - Cumann Domhanda na Nuachtán (WAN)

Irish Independent Forlónadh Eolaíochta do Scoileanna

Irish Independent eureka

Imleabhar 3, Eagrán 26
31ú Bealtaine 2007

An bhfuil rud éigin le rá agat?

Nil cead cainte sa seomra ranga - is fearr féachaint, mar sin, ná éisteacht!

Arbh eol duit gur féidir leat a lán rudai a insint do dhaoine eile gan labhairt leo? Cuireann d'aghaidh agus do chorp teachtaireachtaí amach – b'fhéidir go bhféachaimid ar dhuine ar bhealach áirithe nó go ngluaisimid ar bhealach ar leith (particular). Cheana féin inniu, is dócha gur chroith tú lámh chuig daoine, gur shin tú méar i dtreo ruda, gur chuir tú meangadh gáire ort féin. B'fhéidir gur chuir tú suas do lámh sa rang. Cén fáth a ndearna tú na gluaiseachtaí sin agus cad ba chiall leo?

Insionn d'aghaidh go soiléir do dhaoine eile cad a cheapann tú agus conas a mhothaíonn (feel) tú. Tá a lán **matán** (muscles) éagsúil san aghaidh. Mar sin, is b'fhéidir d'aghaidh a úsáid chun na céadta **dreach** (expression) difriúil a dhéanamh. Bain úsáid as roinnt de na matáin i d'aghaidh anois: an féidir leat do mhalai a ardú? An féidir leat do shúile a chaochadh (blink) nó a sméideadh (wink)? An féidir leat do shrón a bhogadh nó do leicne a shéideadh? Is dócha gur féidir leat straoiseanna (grimaces) de gach sórt a

dhéanamh má bhogann tú do bhéal agus do theanga. Is féidir le daoine áirithe mala amháin a ardú nó a gcluasa a bhogadh trí mhataín na haghaidhe a chur ag obair. An féidir leatsa?

Is féidir leis an gcine daonna (humans) a gcorp a triail chun teachtaireachtaí a **chur in iúl** (communicate) dá chéile. Ní dócha go bhfuil aon ainmí eile ar domhan in ann an oiread seo **cumarsáide** (communication) a dhéanamh. Táimid chomh maith sin ag cur teachtaireachtaí in iúl nach mbíonn a fhios

againn, uaireanta, cad atá á rá ag ár gcorp le daoine eile! Féach ar an bpicéir thuas agus déan iarracht oibriú amach cad iad na teachtaireachtaí atá á gcur in iúl ag na páistí seo lena gcorp.

Is féidir a lán rudai a fhoghlaim faoi dhaoine má **bhreathnaímid** orthu go cúramach. San eagrán seo d'Eureka, foghlaimíodh tú faoi na bealaí ina n-úsáidimid ár gcorp chun cumarsáid a dhéanamh, agus beidh an-spraoi agat ag déanamh na ngníomhaíochtaí!

eureka

Foilsíonn an Irish Independent Eureka, i gcomhar leis an Ionad Oideachas Eolaíochta ag Coláiste Phádraig, Droim Conrach, BÁC 9, le tacaíocht ón gComhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta.

TAIGHDE & TÉACS:

Paula Kilfeather, Cliona Murphy & Janet Varley.

AISTRITHEOIR: Bairbre Ní Ógáin
EAGARTHÓIR: John Walshe
DEARADH: Smart Design
SCRÍOBH CHUGAINN: Debbie Brennan, Eureka, Irish Independent, 27-32 Sraid Thalbóid, BÁC 1.
LÍNE DO CHUSTAIMÉIRÍ: Fón 023 32879
CUIR RÍOMHPHÓST CHUIG: eureka@unison.independent.ie
www.independent.ie/eureka

An Chomhairle um Oideachas Gaeltachta & Gaelscolaíochta

www.independent.ie/eureka

Gníomhaíocht

Buaiteoirí agus Cailliúnaithe

Bhi olltoghchán (general election) ar siúl in Éirinn an tseachtain seo caite. Is dócha go bhfaca tú póstáil fud na háite ag impi ar dhaoine vóta a thabhairt don iarrthóir (candidate) don iarrthóir siúd. Ar thug tú faoi deara go raibh meangadh gáire ar fhorhmór na n-iarrthóirí sna pictiúir? D'éirigh go maith le roinnt acu san olltoghchán; theip ar dhaoine eile. Conas a bhraitheann (feel) siad anois, dar leat? Déan an ghníomhaíocht seo chun breis eolais a fháil!

- BUNÁBHAIR:**
- Pictiúir ó pháipéir nuachta de na hiarrthóirí / na polaiteoirí
 - Cairt cosúil leis an gceann thíos

- TREORACHA:**
- Féach ar pháipéar nuachta an lae inniu. Gearr amach aon phictiúr d'iarrthóir a sheas san olltoghchán. Féach sna páipéir ar feadh cúpla lá go dtí go mbionn bailiúchán maith pictiúr agat.
 - Faigh amach cén páirtí polaitíochta lena mbaineann siad.
 - Féach ar gach pictiúr go cúramach. An bhfuil meangadh gáire ar an iarrthóir? An bhfuil sé/sí gruama (sad)? An bhfuil **dreach** éigin eile air/uirthi?
 - Taifead** na freagraí sa chairt.
 - Déan iarracht fáil amach ar éirigh leo san olltoghchán nó ar theip orthu. **Taifead** an t-eolas sin freisin.

Ainm an duine	Páirtí Polaitíochta	Dreach sa phictiúr	Buaiteoir/ Cailliúna?

- PLÉIGH:**
- An raibh meangadh gáire ar na buaiteoirí ar fad?
 - An raibh na cailliúnaithe ar fad gruama?
 - An raibh dreach éigin eile ar aon iarrthóir? Cén fáth?

Cumarsáid ón gliabhán

Is féidir le páistí agus le daoine fásta a gcuid **mothúchán** (feelings) a chur in iúl do dhaoine eile. Cad faoi bháibíní óga? Bhuel, bíonn báibíní in ann caoineadh a dhéanamh chomh luath agus a thagann siad ar an saol. Is bealach maith é seo chun insint do dhaoine eile go bhfuil ocras orthu, go bhfuil tuirse orthu, go bhfuil siad michompordach nó go bhfuil muirniú (cuddling) ag teastáil uathu. Arbh eol duit go nglacann sé cúpla seachtain eile

ar bháibíní sula bhfoghlaímíonn siad conas meangadh gáire a dhéanamh? Déanann siad meangadh gáire má dhéanann duine eile meangadh leo. Glacann sé cúpla mí ar bháibíní sula ndéanann siad gáire den chéad uair. Cuireann báibíní in iúl do dhaoine eile go bhfuil siad sona sásta nuair a dhéanann siad gáire agus meangadh gáire. Cé nach féidir le báibíní labhairt, is féidir leo cumarsáid a dhéanamh leis na daoine atá thart timpeall orthu.

Gníomhaíocht

Oinniúin Olagónacha?

Uaireanta, tosaíonn daoine ag caoineadh nuair a ghearrann siad oinniúin. An é go bhfuil siad gruama? Ni hé ar chor ar bith! Athraíonn cuid de shú an oinniúin go **gás** nuair a bhriseann siad suas an oinniúin. Cuireann an gás greadfach (sting) ina súille agus tosaíonn na súille ag síleadh uisce, amhail is go bhfuil na daoine ag caoineadh. An féidir oinniúin a ghearradh gan chaoineadh? Cabhróidh an ghníomhaíocht seo leat moltaí (suggestions) éagsúla a thástáil.

- MOLTAÍ MAIDIR LE HOINIÚIN A GHEARRADH GAN CHAOINEADH:**
- Cuir na hoinniúin sa chuisneoir ar feadh leathuair an chloig ar dtús.
 - Bain an craiceann de na hoinniúin faoi uisce.
 - Beir greim ar fhios aráin idir d'fhiacla.
 - Análaigh trí do bheal. Ná hanálaigh trí do shron.
 - Caith péire spéaclaí nó gloiní cosanta (goggles).

- BUNÁBHAIR:**
- Oinniúin
 - Ciamsúir pháipéir (chun do shúile a chuimilt)
 - Cuisneoir
 - Babhla mór m.sh. babhla measctha
 - Uisce
 - Arán
 - Spéaclaí nó gloiní cosanta
 - Gallúnach agus tuáillí páipéir chun do lámha a ni agus a thriomú

AIRE: Bíodh na fuinneoga ar oscailt i rith na gníomhaíochta seo nó déan taobh amuigh í – ní theastaíonn uait bheith ag gol ar feadh an lae!

- TREORACHA:**
- Bain an craiceann d'oinniúin. Bris suas na sraitheanna súmharra (juicy) bána. Ni gá scian a úsáid. Tosóidh do shúile ag síleadh.
 - Conas a mhóthaíonn tú? Féach ort féin i scáthán agus déan cur síos ort féin.
 - Oscail na fuinneoga (má tá tú taobh istigh). Nigh do lámha.
 - Féach ar na moltaí thuas. Pléigh conas a dhéanfa tástáil ar gach ceann acu. **Tuar** cé acu moladh is fearr a d'oiobroodh agus cén fáth.
 - Leid:** Ba cheart fáil réidh le boladh an oinniúin i ndiaidh gach tástála, agus do lámha a ní, chun go mbeadh na tástálacha **cothrom**.
 - Déan tástáil ar na bealaí éagsúla chun craiceann a bhaint d'oinniúin. Tabhair faoi deara cad a tharlaíonn duit i rith gach tástála.
 - Taifead** na torthaí.

- PLÉIGH:**
- Ar oibrigh aon cheann de na moltaí? Má d'oibrigh, cé acu ab fhearr?
 - Ar chuala tú aon mholadh eile go bhféadfá tástáil a dhéanamh air??

Sceon agus Scanradh

An cuimhin leat an uair dheireanach go raibh faitíos ort? B'fhéidir gur tháinig tromlú (nightmare) ort, nó go raibh tú ag féachaint ar scannán nó ag léamh leabhair scanrúil. An mbíonn eagla ort nuair a fheiceann tú damháin alla nó nathracha? An uair dheireanach go raibh scanradh ort, ar mhóthaigh tú go raibh do chroí ag preabadh go tapa láidir? Déanann do chorp é seo d'aon ghnó (on purpose). Cén fáth? **Brúnn** do chroí fuil thart ar do chorp. Má ritheann tú go tapa, brúnn an croí an fuil níos tapúla agus níos déine (harder).

Gníomhaíocht

Comharthaíocht Choirp

Uaireanta, ní gá duinn focal ar bith a rá ach fós tuigeann daoine conas a bhraitimid. Go minic, aithníonn daoine an **gotha gnúise** (facial expression) a bhíonn orainn. Uaireanta eile, faigheann daoine leid ón mbealach a sheasaimid nó ón mbealach ina n-úsáidimid ár lámha. Tugaimid an t-ainm '**comharthaíocht choirp**' ar na leideanna tostacha (silent) seo. Cabhróidh an ghníomhaíocht seo leat fáil amach an dtuigeann tú na comharthaí seo.

- BUNÁBHAIR:**
- Páirtí (partner)
 - Piosaí páipéir nó piosaí cárta
 - Spás inar féidir leat an ghníomhaíocht seo a dhéanamh
- MOTHÚCHÁIN:**
- Tá brón orm (I'm sad)
 - Táim crosta (I'm nervous)
 - Tá áthas orm (I'm happy)
 - Tá bród orm (I'm proud)
 - Táim leamh (I'm tired)
 - Tá diomá orm (I'm annoyed)
 - Tá tuirse orm (I'm hungry)
 - Táim cúthail (I'm shy)
 - Tá fearg orm (I'm angry)
 - Tá imní orm (I'm worried)
 - Tá mearbhall orm (I'm puzzled)

- TREORACHA:**
- Déan an ghníomhaíocht seo le páirtí.
 - Scriobh síos na mothúcháin atá ar an liosta – ceann amháin ar gach piosa páipéir /cárta. Is féidir cur leo más mian leat.
 - Suaithigh (shuffle) na cártaí agus cuir béal faoi (face down) iad.
 - Pioc cárta. Léigh go ciúin duit féin é. Cuir an mothúchán sin in iúl do do pháirtí gan labhairt. Bi cinnte go n-úsáideann tú do chorp agus d'aghaidh.
 - Caithfidh do pháirtí **breathnú** go gearr ar an gcomharthaíocht choirp agus an mothúchán a thaispeáin tú a thomhais. Iarr ar do pháirtí cárta a fhíochadh agus mothúchán a chur in iúl.
 - Labhair le do pháirtí faoi na leideanna a chabhraigh libh. **Leid:** Cén dreach a bhí ar do bhéal, ar do shúile? Cén treo ina raibh tú ag féachaint? An raibh do dhroim díreach nó an raibh cruit (hunch) air? Cad a rinne tú le do lámha?

- PLÉIGH:**
- An raibh aon mhóthúchán ar leith (particular) a bhí níos deacra (le déanamh nó le tomhais) ná na cinn eile? Cén mothúchán é féin?

Teanga Chomharthaíochta (Sign language)

DIA DHUIT: Cuir do lámh dheas ag cothrom do chliabhraigh (chest level). Bíodh bos na lámhe amach (outwards). Bog do lámh ar dheis.

BUACHAILL: Cuir cormhéal agus ordóg na lámhe deise ar an smig. Bog anuas faoi dhó i.

CAILIN: Cuir do lámh dheas sa suíomh (position) seo ar thaobh dheas an bheil. Bog i beagáinín trasna thaobh na smige.

Arbh eol duit go n-úsáideann na cumarsáid a dhéanamh. Taispeánann milte duine in Éirinn teanga ná léaráidí cúpla comhartha atá i áirítear gach lá chun cumarsáid a dhéanamh? An féidir leatsa iad a dhéanamh? An bhfuil aithne agat ar Úsáideann a lán daoine atá bodhar, chomh maith lena dteaghlach (households) agus a gcairde, **Teanga Chomharthaíochta na hÉireann** nó **TCE** (Irish Sign Language) chun cumarsáid a dhéanamh. Taispeánann na léaráidí cúpla comhartha atá i dTCE. An féidir leatsa iad a dhéanamh? An bhfuil aithne agat ar aon duine a mhúinfeadh breis chomh maith lena dteaghlach (households) agus a gcairde, **Teanga Chomharthaíochta na hÉireann** nó **TCE** (Irish Sign Language) chun cumarsáid a dhéanamh.